

Cui Tuccius: — Optime quidem; sed qui eam perdidit maturius profecto surrexerat!

Pater Tuccio:

— Cuinam arti te addicere cogitas, quum proiecta aetate fueris?

Tuccius: Militari quidem.

— Tum vero vitam in discrimen obtruleris.

— Nempe ut interficiar? Et a quoniam?

— Hercle! ab hoste.

— Hostis artem amplectar!

**

Aenigmata.

I.

Prima mihi pars est notissima littera Graeca, quae signat numerum, docte Ludolphe,

[tuum.]

Alteram compellare solet; sed tertia semper pars assentitur, quippe negare nequit. Toto scit nares vexare gravedo molesta, si nimium laesit membra tenella gelu.

II.

Vox eadem signo leporem callempque latens [item, viscera telluris, qui tenebrosa secat.

Aenigmata In superiore fasciculo proposita his respondent: 1) Amens, Mensa; 2) Avis-Ravis.

LIBRI DONO ACCEPTI

GIORGALBERTI VALTER, I. LL. Doct. Tenente Colonnello di fanteria S. P. E. — *Properzio elegiaco dell'amore e poeta augusteo* — Il suo luogo natio in Mevania, attuale Bevagna — Il suo romanzo erotico — La sua riabilitazione — 2 carte topografiche — 2 grafici — 13 tavole fuori testo — (Roma 1935-XIII, ven. lib. 20).

JOSEPHUS MORABITO, *De Hermanni Weller latinis carminibus*. (Lycinio Cappelli editore, Bononiae, 1935-XIII).

JOSEPHUS MORABITO, *Daedalus*. — Carmen in certamine poetico Locrensi laudatum. — (Polystenae, typis «Orfanelli», MCMXXXV).

ANTONIO JACONO, *Armand Godoy* (Mediolani, Editiones Latinae, 1935-XIII. — Ven. lib. 15).

G. CAMPANINI, G. CARBONI, *Vocabolario latino italiano - italiano latino*. Editio altera. (Augustae Taurinorum, ex officina Paraviana, MCMXXXV. — Ven. lib. 38).

Libera a pittaciis responsa

Cl. v. VALENTINO FEC., Sopron. — Acceptimus, tibique morem gerere posse speramus. Interim et tibi et Wagnero amplissimas gratias habemus et referimus.

Cl. v. ANDRAE AVEN..., Tirschenreuth. — Iam menses duos expecto; undenam haec mora? — Ad Nepotem tuum quod cupiebat misi; quum vero eius domicilii indicium deinde perdissem, ad eum scribere nequivi. Tu, quaeo, ei signifies pro pluribus Opusculi exemplaribus pretium decima parte de cuncta imminui.

Cl. v. ANDRAE HER..., Berolini — Utique commentarii illius articulum de *Alma Roma* perlegi, eique in proximo numero respondereo.

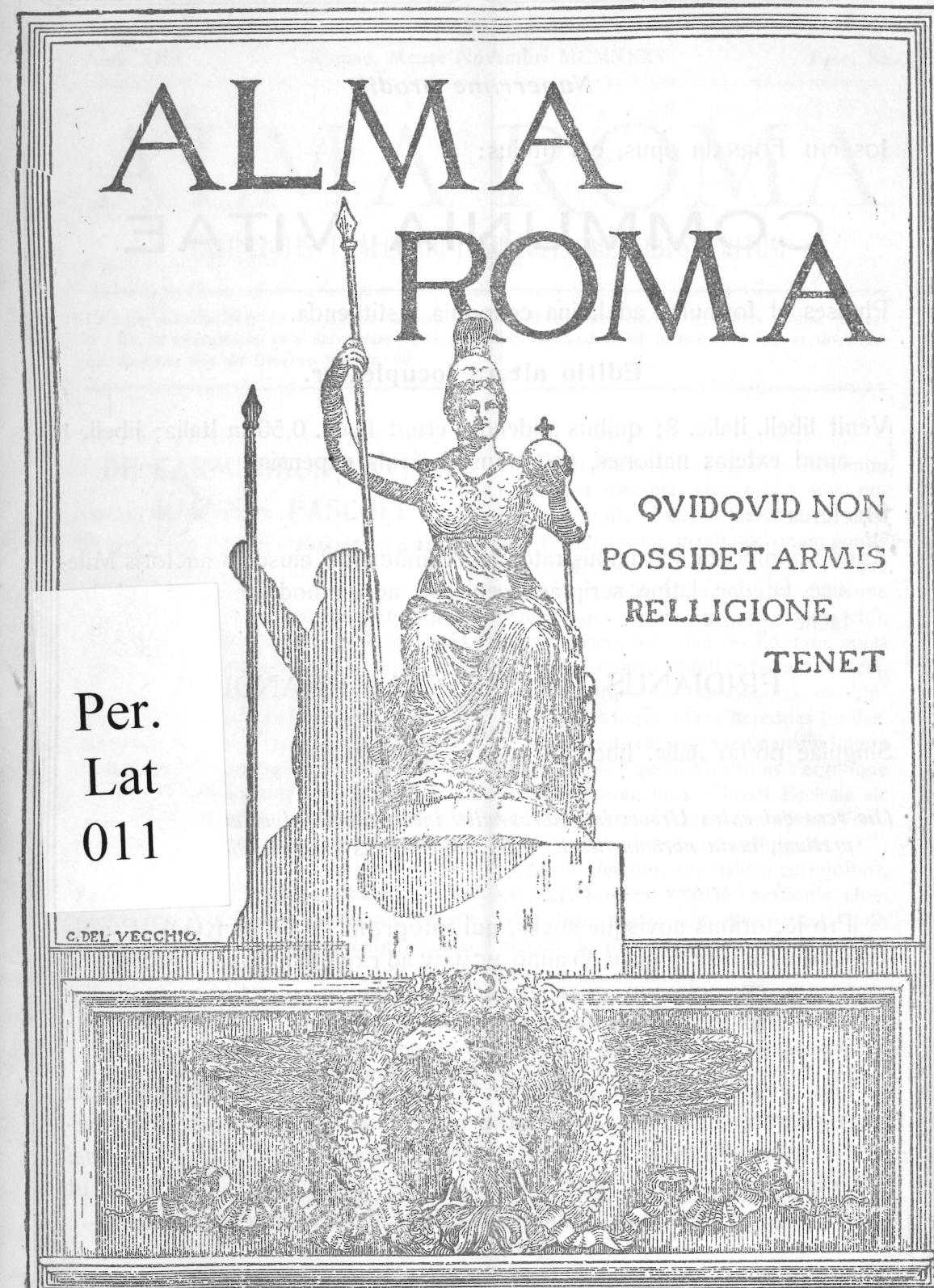
Cl. v. JOSEPHO CAS..., Neapoli. — Quid doles? Optime cum Horatio dicere potes: «Populus me sibilat; at mihi plaudo ipse»; eoque magis quod in casu ne de populo quidem agitur, sed tantum de misero uno cane ventis ringente.

Cl. v. FRANCISCO S. ALES..., Radicenae. — Litteras quas ad illum hominem misisti amissimae laudamus; minime credimus tamen opportunum eas ab *Alma Roma* vulgari.

A SECRETIS.

IMPRIMATUR: Fr. A. ZAMPINI. Ep. Porphyreonen., Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.
Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

Nuperrime prodit

JOSEPHI FORNARI opus, cui titulus:

COMMUNIA VITAE

Phrases et formulae ad latina colloquia instituenda.

Editio altera locupletior.

Venit libell. italic. 8; quibus addendae erunt libell. 0,50 in Italia; libell. 1 apud exteris nationes, pro transmissionis expensis.

Praeterea

Apud Commentarii Administratorem venumdantur eiusdem auctoris Mileiae fabulae latine scriptae scenisque accommodatae apud ephebea facile agendis:

FRIDIANUS-FRANCISCVLI PRANDIUM

Singulae pretio italic. libell. 2.

(*Ils vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integram ALMAE ROMAE collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXXIV, paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libellorum 500 pro Italia; pretium duplicatum, libell. italic. scilicet 1000, pro exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requirendae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est, non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

Ann. XXII

Romae, Mense Novembri MCMXXXV

Fasc. XI

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Pretium subnotationis an. MCMXXXV est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequias; *ante solvendum rectoque tramite mittendum* ad Iosephum Fornari doctorem Romam, *Via del Governo Vecchio, 96*.

DE CARMINIBUS LATINIS IOANNIS PASCOLI

RECENS EDITA COMMENTARIA

Critices, quam dicimus, artis quale quantumve sit pretium non facile inveneris. Si eam enim vel cum poësi comparaveris, vel cum alia quavis creativa arte humana, tanto dices criticum subesse poëtae, quanto dicta factis. Indigemus tamen homines verbo, ut res agnoscamus. Non secus critices artis auxilio, quo et noscatur penitus et late vulgetur, saepe videmus egere poëtam, idque eo magis quo altiora cincerit.

Quid vero si iussus fueris criticus esse critici atque commentari verbum verbi? Sed vel hoc interdum iubet lux nimia poëtarum, quae, solis instar, prius per speculum infirmis pupulis accipiatur, deinde, non nisi cristallo dissociata aestimetur. Atqui Ioannis Pascoli hanc adamussin scimus fuisse fortunam, ut, nimiae altitudinis causa, licet multos post annos edita fuerint carmina eius, vix tamen sint pro merito nota, multumque exquirant expiatorum adhuc laborem, quo rectius ac plenius aestimentur. Quae vero tota res cum poëtae vita fatisque connectitur

ac praeter multorum opinionem. Etsi enim per italicica carmina, sive rebus sive numeris, vere ille dicendus fuerit novissimae aetatis vates certe maximus, quam gentis nostrae publica renovatio iniit, ita quaeque hodie inter velivola, radiola, aliaque omne genus nova adinventa mire antecellit, maius tamen, nec sine divino nutu, musa eius latina nomen obtinuit. Nam, equidem, si una tantum, una dominatrix, una integra nobis floret adhuc hereditas Romae, ea ferme non est nisi haec patrum lingua atque sermo; quem, Ciceronis Vergiliique arte perfectum, mox Christi Ecclesia sic sibi suscepit, ut vere regia divini Verbi vestis cunctis hominibus effulgeret.

At, si vicissim, vel italicis carminibus, vel scriptoribus solutae orationis altissima ipsa mens non raro obest, quin maiora Ioannis poëmata aut sententiae bene adhuc legantur vel satis, non est cur mireris id gravius obfuisse latinis. Quae, immo, velut necessaria egestas accidit aequalibus nostris, in tanta nimirum latinitatis ignoratione, quantam germanica illa hesterna auctoritas multos iam annos vel Italica attulit, per docendi rationes ut certe doctissimas, ita vel ipsis doctis viris dulci elegantia expoliendis prorsus ineptas, perque inde nordico taedio oppressum illud studiorum vetus

gaudium omne, quod vix hodie nos recuperaturos esse speramus.

Iamque igitur haec eadem spes nos iuvat, quae tandem spondet etiam Ioannis nostri latina carmina et magis vulgatum iri et tantae recuperationi esse mire adiutura. Cui rei bene fovendae varii iam iure merito scriptores nostri adlaborarunt, imprimisque Aloysius Pietrobono e sodalibus a Scholis Piis, qui italica Nostri carmina exposuit, ut nemo unquam studiosius vel utilius. Atqui ille idem est, qui italicis lectoribus aliis recentioris e Ioannis expositoribus librum hodie commendat: mulieris immo artium litterarumque magistrae, Zelyae Fara, quae Pascolii carmina, per volumina duo, Zanichellii typis edita, non minori doctrinae copia quam mentis studio et, quod caput est, summo Romanae rei litterarumque latinarum amore explanavit et commentata est.¹ Quia vero culmen latinae musae maioris illud semper extitit, quod, sive data opera, sive ipsa, quas recinuerit, rerum vi, et Christi et Romae innexa fata nuntiaverit, ita per unum vel aliud caramen, perque scripta maxime quae de Aligherii comoedia alte condidit, sive sciens sive inscius, Poëta noster aut Pauliana vaticinia cum Vergilianis attinxit, aut Christianae humanitatis fata resonuit, veluti per Sacram viam terminis occurrens nulla manu evelendis.

Quamobrem et Zelya haec ex uno ad alterum volumen carminum ad expositionem scribens, paganum illud totum, hoc vel iam Christianum vel mox resonans Christum, facere non potuit quin sive de morali sensu cuiusque carminis locuta, sive de poëtae mente, sive de ipsa versuum forma, tanti connubii proponentis vel praesentis diceret exitus.

Iure enim Petrobonus idem, iam lau-

datus interpres interpretis, dum novo praefatur Zelyae libro, notat Pascolium latinis hisce carminibus tum totius humanitatis origines attigisse, cum diuturnum illum arduumque labore quo, post Israëlis Helladisque dies, nostris gentibus propositam metam agnosceremus.

Iamque rogit unde fuerit nova disceptandi causa sermonibus quos augustae aetatis scriptores ducebant de graeca liberali arte imitanda necne; quid sibi voluerint leges, rostra, secures; quae semitiae fuerint Urbi quibus straverit propranti Christo viam; quantis aut quisve tentaminibus Vergilius denique et Flaccus totius gentis nostrae voces receperint retulerintque carminibus suis; humano generi universo quid fuerit, quidve sit Roma urbs; Urbis orbisque nostri utrum sit adhuc Roma mater et magistra; sintne necne Aquilae et Crucis conjuncta signa tota adhuc sanctissima mundo.

Haec enim anxia mens, haec, sive dubia sive fides, latinis Ioannis carminibus semina foecunda fuere; quod ita ostendit Zelya, ut post eius librum, totius Pascoliana poëeos vis, linea menta, membra cuvis legentium undique apparent.

Totius igitur Zelyae liber, ordinem rerum ac temporum secutus est, per quem, Pistellio curante, et ipso e sodalibus e Scholis Piis, Ioannisque amicissimo viro atque eruditissimo, Zanichellius bibliopola Pascoliana omnia carmina latina digessit; non quidem pro vario tempore vel occasione, quibus ea scripta fuerint, sed pro vario poëtae sensu ac motu erga Illum, per quem et facta est Roma et facta sunt omnia saecula, Christum. Primum namque volumen, quod est ethnicum totum, ex Hymno in Romanam exque originibus Urbis, post vicissitudines Romanae civitatis, per bella externa, ut carmen *de morte Iugurthae*, vel interna, ut poëma *de Gladiatoribus*, ad Imperii fastigia venit. Quae quum attigerit, per poëtarum eius

temporis colloquia, ut videlicet per altissima tantae arboris culmina, animos, mores, vitam et totius civitatis et humanitatis universae vestigat; sive videlicet per Catulli voces aut Calvi, quas reddit: *Catullo calvos*; si vel per sensa Vergilii, quae proferunt *Senex Corycius*, *Ovis peculiaris*, aut *Ecloga XI* aut *Coena in Claudiano Nervae*; sive denique per vocem Horatii, quam referunt plurima carmina ex eius Odibus prompta, ut *Fanum Vacunae*, *Phidyle*, *Veianius*, *Socii fratres Bibliopole*, *Reditus Augusti*; denique *Ultima linea* in vitae exitum.

Sic itaque in ipso Romani Imperii fastigio, e quo Christus nascitur, et unde reliqua tota pendet historia, sistunt Pascolii carmina gradum. Quem tamen ordinem, quamvis ab explanatrice optime illustratum, nolim credas in condendis carminibus similiter retinuisse poëtam, quasi constitutum sibi indicem rerum factorumque calamo sequeretur. Ipsa namque explanatrix monet tantum virum, rem Romanam miro studio complexum, aut pro re nata, aut pro data occasione, totius nostri imperii illa culmina recinuisse; mox carmina plurima ad Hoeufftianum certamen misisse miri laboris praemia iure merito prima accepturum. In quo nihilominus opere vario, facere non potuit quin sponte rediret ad poëtas aetatis Augusteae, quos sibi non tam magistros quam fere sodales habuerat atque contubernales, cum eis veluti conversatus, quamvis bis mille annis posthumus, vel videlicet in vinosa taberna Catulli et Calvi certamini assidens, vel in alia fratrum bibliopolarum scriptoria Horatii et Varii colloquio adstans, vel in esseda cum Maecenate et Vergilio et Horatio raptus ad rusticam Moreti coenam. Haec igitur carmina sunt, unaque cum eis *Ecloga XI*, *Fanum Vacunae*, *Coena in Claudiano Nervae*, *Phidyle*, *Veianius*, *Senex Corycius*, *Reditus Augusti*, *Ultima linea*, quae Augusteam aetatem spectant

undique et canunt. Sed ea pone excipiunt poëmata dies imperii attingentia titulo *Chelydonismus*, *Veterani Caligulae*, *Rufius Crispinus*; Tiberii nempe aut Caligulae aut Neronis dies. Ex his, dum iam Christi dilucula pulsant, in apertum veniunt carmina per Illius iam viventis aetatem; ad quam et *Centurio* pertinet, qui idem esse fingitur qui cohorti in Calvario praefuit; et *Agape*, quae celebrat Eucharisticam mensam inter Neronis incendia, et *Thallusa* atque *Paedagogium*, quae praecinunt servorum gentiumque in Christo redemptionem, et *Fanum Apollinis*, in quo Christus Apollinis Solisque locum occupat, ac denique, *Hymnus in Taurinos* qui, longissimum saeclorum cursum brevi complexus arte, Iulii Caesaris Alaudam per Alpes Maritimae volitantem, volatu tandem supremo ad Urbis pomeria remenant videt.

Atqui docta illa non minus quam diserta explicatrix, ut ad eam redeamus, ad omnia haec pedetentim multa e rhetorics doctrinis affert, multa ex historicis ad planiorum carminum singulorum intelligentiam. Tenemus enim sine alicuius iniuria, eam iure dubitasse utrum singulis lectoribus eadem copia eruditionis succurrerit ex omni disciplina rerum quae maximum poëtam ditavit. Quo multo studio ac labore plurimo optime meruisse dicenda est cum de nostris litteris, tum de patriae fortuna, ac denique de felicitate totius humanitatis; non enim hisce maximis causis poëtae nostri minor est ambitus. Sed tam multae laudis omne repetere punctum hinc eiusdem copia vetat, inde autem per breve spatium calamo nostro datum. Non tamen angustum adeo, ut meminisse neget unius alteriusve disertissimi commentarioli, ut, puta, eius quod *Laureolo* addicitur de Virbio deo, deque tota re conferenda cum Philemone et Bauci Ovidianis atque de hinc et inde comparanda coenula data diis.

¹ Prof. ZELY FARA, *I poemetti latini di Giovanni Pascoli*. - Studi critici. - Edid. Albrighi e Segati, MCMXXXV.

Nec taceam quae *Chelydonismo* doce, non minus quam opportune, adiiciuntur de Tiberii Caesaris imperatoris ab Agripina divortio deque ei impositis cum Iulia nuptiis; nec quae uberrima notantur ad poëmata, quae *Pecudes vel Canem* vel *Myrmedon* canunt de Ioannis nostri doctrina deve poëseos fonte e rerum natura bene atque iure derivanda.

Neque silere licet id quod brevibus hisce notis magis est consentaneum, qua cura nempe multae indigitentur gemmae poëtiae artis, quibus Ioannis versus passim nitent. Tot enim illae sunt et tantae, quot equidem versus exstant. Quorum videlicet sonitus — ut exquisite illa notat — obscuratur quum tenebrosa attingit, aut undique collucet quum sidera scandit, qui res militiae et duro et sonanti et denso pede refert, qui suavissimo murmure muliebri rei vel puerili blanditur eamque incredibili dulcedine resonat, qui denique aurae, diei, foliarum, lunae, avium ineffabili suavitate reddit motus, voces, lucem.

Quis enim vel e veteribus poëtis, melius dixit avicularum dulcem moestiam, quas foliis nocie conditas

*suavius
luce ipsa recreat lusciniae metos?*

Vel lac e nutricis mamma in somnum pueruli fluens qui possit dici exquisitus illis versibus, ubi nutriculus

quasi permulsus occulto murmure dormit?

Vel quis memoret dignius fidem canis heroicam, qui

*ab hero discedere functo
posse negas ipsumque foves in morte sepulcrum?*

Vel denique radialis vel radiantis lucis, quae vix, Ioannis aetate, et ne vix quidem innoverat, ecquis melius virtutem canat quam illis:

*Lux ignota viget vivi quae corporis ossa,
detegit et rerum vel per opaca meat?*

Sed haec, quae docta explicatrix huc et illuc attingit, videant lectores tandem et Ioannis studiosi et latini sermonis.

Vere enim divinum sacramque fuit quod per hoc ipsum linguae nostrae studium, qua Christum gentibus contigit ubique doceri, Ioannem vatem, etsi non rite neque publice fidem nostram professum, tamen rerum vi, quas mire cecinit, inter Christianos poëtas summos accensendum habemus. Hoc igitur vidit Zelya explanatrix et optime adnotavit, sensimque indigitavit omnibus. Audivitque maxime, eam, quam per italicum carmen de Pane Azymo,¹ poëta celebravit Eucharisticam Victoriam, eamdem per latina carmina ab eodem auspicari in *Moreto*, in *Coena in Claudio Nervae* et in *Ultima linea*, maximeque in *Agape*, ubi suavissimarum precum a graeca Διδαχὴ versibus exquisitissimis sensa redduntur. Multa igitur ad hanc maxime rem optime addidit propter totius libri finem, ubi de Ioannis nostri morali — quam dicimus — doctrina disseruit.² Attamen altiora, puto, scripsisset si, ad solvendam denique illam, quam recte refert, pugnam inter poëtate iterata dubia eiusque animi invictos anhelitus et desideria, non tam certo asseruisset Christiana Fide vere caruisse poëtam. Qui, videlicet, in italico carmine illo saeculari quod Mazzinii nomini inscripsit, dum fingit philosophum, comitante Aligherio post Iesu Christi vestigia, anxie dubitare, audit tandem Iesum crucis lignum libere scandentem ac frustra a vulgo ad effugium provocatum ab ipso proclamari exemplo Deum:

Ut lignum scandit, fassus es esse Deum.³

Atqui supremam hanc semper vocem audivi Pascoliani cantus totius. Quam

¹ *La Piada* (*Odi ed Inni*, Zanichelli).

² *Il problema morale* (pp. 256-257).

³ È Dio, dickesti, perchè v'è salito.

nempe necesse erat superaudiri renovatis Romae et Italiae et totius humanitatis auspiciis, quibus ille praecinuit. Quod, ut Zelya haec iure asseruit, ita olim vel Gabriel d'Annunzio implicite visus est agnoscisse, quem Ioannem edixerit Vergilii redem legitimum unum.

Vergilii, inquit, non minus tamen quam Aligherii, cuius mira mentis altitudine divinum poëma interpretatus est. Atqui utriusque renovasse Noster visus est vel proprias ipsas canendi formas et mensuras; illius nimurum «exametron», huius vero «ternariam strophen»; per quae, et italice et latine, et Christi et Romae renovatis una fatis unus digne praeccinere valuit.

Quod igitur ut ad Latinam eius musam Zelya Fara explanavit et exposuit tanto studio ac laude tanta, ita illi nos, et Christo et Romae ut nemini arctius addicti, rei Romanae nomine et vocibus per huius diarri paginas dicimus gratias.

I. ANTONELLI COSTAGGINI.

DE VARIA MORTIS IMAGINE

SAECULORUM CURSU

Consideranti et memoriam antiquissimi temporis repetenti leviter fortasse videbitur rudibus olim indoctisque hominibus Mors supremum malum fuisse. Postquam enim, poenas luens intemperantiae sua, ille nostri generis pater caelestibus deliciis expulsus est, nudus et errabundus ferarum minas et imbrum inclemantium una cum uxore toleravit: qua orbatus, improvisum mysterium intuens, solitudinem horruit et primus lacrimas miserabiliter effudit. Iam tum mortis cogitatio continuo hominum facultates

¹ Hom., II., 1. VI, v. II; 1. XXIV, v. 735.

² HORAT., Carm., I, 4; Sat. II, 4,

³ CICER., Tusc. disp., I, 38.

⁴ Hom., II. I. XIXV, v. 759.

⁵ PLAT., Phaed., cap. XII,

perturbavit. Nam, ut illa omittamus quae orientis solis scriptores rerum nobis tradidierunt, apud Homerum fatalis hora virorum cum atra nocte comparatur,¹ et omnia quae ad eam attinent luctum metumque inducunt: nec dissensisse ab eo poëtas aetatum insequentium videamus, qui ad unum omnes tetricam Mortis imaginem moestis versibus effingunt. Quae quidem opinio temporis progressu magis atque magis occupat animos, ut in latinis poëtis cerni licet, in Horatio praesertim, qui ob oculos subiicere gaudet horridam deam aequo pede regias et tabernas pulsantem, vel nigris alis devotos mortales circumvolantem.² Nil mirum: deerat solacium fidei ac religionis; nam caeco Fato in terras missam putabant veteres Mortem; quum eam consiliis divinis parere cogitabant, minus horrere soliti erant: ut delicatissima fabula Endymionis, cuius oculi clausi sunt in Latmo monte osculo Selenis;³ ut Hecubae lamentatio in *Iliade*, cui gelidum filii corpus flos videtur, quem sagitta Apollinis dulcissime succiderit.⁴ Socrates, omnium philosophorum facile princeps, ut est apud Platonem, qui eum supremo vitae momento cum amicis ac discipulis de immortalitate animorum colloquenter facit, mortem non timendam, sed optandam censem. Est enim liberatio a vinculis incommodisque corporis, quod philosophi, ut sapientiam adipiscantur, maximopere contemnunt. Ipse autem hanc de vita migrationem bona cum spe suscipit, se ad deos profecturum et veritatem, quam semper secutus est, in beatorum regionibus potiturum.⁵

Ne de ethnicis scriptoribus plura di-

camus, ad nova accedamus tempora. Christus, ut subruens genus humanum redimeret, cruci affixus obiit: eiusque morte nihil maius ad augendas fidelium multitudines profecit. Fracta vidit tela sua implacabilis diva: terror fugit subiisque pax et fides. Si Graecus mortem libens accepit, martyres nostri fines excedunt, laeti alacresque arripiunt complectunturque suppicia. In clamore et sanguine, in cruciatu et vi, pueri, virginis, senes gloriam supernam collaudant et rident. Ne exquisita quidem imperatorum tormenta triumphum novae militiae prohibere potuerunt. Quam multi, illorum clarissima exempla sequuti, divitiis commodisque spretis, crucem ipsi amplexi sunt! Quam multi, brevis aevi memores, mortis cogitatione permoti sunt, ut a celebritate urbium et frequentia negotiorum in parvo tuguro vitam egerint, dummodo beatorum numero adscriberentur! Sed tamen, sicuti pleraque rerum initia habentur, media quam dicimus aetate, quamquam firmior in animis vigebat fides, imago mortis yaga fuit et indefinita: raro enim poëtam vel pictorem invenias, qui sensibili forma hunc cotidianum eventum scriptis vel tabulis pictis induerit. Ipse Dantes in Comœdia regnam dolentis regni non describit; et Petrarca in carminibus suis abstrahitur a Vergiliana recordatione Iridis lethalem crinem evelentis.¹ Quod etiam absolute respondet illi quod foeminae horum poëtarum mystico velo circumfusae videntur et, ut ita dicam, inter caelum et terram suspensae.

Sed paullatim tenebrae obsolvuntur, nebula carne et ossibus informatur. Solitarius homo in vigilis mortem sibi effingit impiorum vindicem piorumque solamen, ut hoc unum sibi persuadeat: ad

beatum perpetuo faciendum animum, asperitate, ira, avaritia ceterisque vitiis, quibus humanum genus et docile et primum, cavidum esse; quapropter in silvas abditur et in cavis rupibus speluncarum meditatur mortem. Eamdem vulgus miscet cum angelo niveis alis teneras cunas custodiente et leves animas ducente per itinera caeli. In urbibus interdum pietate christiana florentibus, tumuli iucundos exhalant odores violarum, quas purae manus assidue pro defunctis educaverunt; et urnae candidis columellis statuisse marmoreis ornatae mentes viatorum recreant ac de optabiliore vita suaviter colloquuntur. Sursum corda! Veniet hora mortis, et quidem celeriter: nemo est qui scelere securus metuat; nec homines enim ad tenebras Orci deducet, nec animi ignes ad nihilum rediget. Contra manet nos praemium et gaudium aeternum, pro quibus glorioissimi martyres, divino afflato perducti, non dubitaverunt occumbere. Ideo quod antiquissimis temporibus horridum numen erat ruinam, quo se verterit, afferens, et media aetate umbra sine corpore, recentioribus diebus, fide ac religione favente, naturae est factum, quod probos homines terrere nequit. In circuitu artium et litterarum Mors figuram quam maxime varias sumpsit, a pallido spectro falce et clepsydra praedito ad formosissimam puellam, cuius sinum virginalem ad extremos somnos infelix vates Recanatensis petiverat.¹ Tamen in tanta figuram et imaginum varietate una atque immutata permanet opera Libitinae falce residentis, quae, sicut in Dante Fortuna, orbem vertit suum, non voces, non querelas audiens gentium, quae in voraginem temporum sive properantes, sive reluctantates praeterirent.

T. C.

¹ VERGIL., Aen., I. IV, 700.¹ IAC. LEOPARDI carm, Amore e Morte,EVENUS ET ELISA¹

Iam dudum Veneris squalebat putre sacellum,
Atque fatiscebat rimis in litore solo,
Et tenero passim musco circumlita saxa,
Et lapidis fragmenta solo delapsa iacebant:
Errantes hederæ cingebant undique muros,
Adflictis ut si vellent succurrere rebus.
Hic rubus irrepens ramos protenderat asper,
Et simul herbarum densissima silva subibat;
Adstabat campis durâ cum falce Priapus,
Nec fures nec aves terrebant inutile lignum:
Nam viridi saliens cantabat passer in horto,
Vere novo, circumque loquax volitabat hirundo.
Infelix loca iam quondam bacchata puellis
Servabat custos, senio confectus et annis;
Munditas et sacra pius faciebat in Aede,
Oblitusque sui degebat solus et expes.

At veterum deserta Deûm iam templa ruebant,
Liquebantque Lares aedes et Daemones aras:
Pallidulae simul errabant regionibus umbrae,
Unaque semirûta pulcherrima stabat in Aede
Hic Venus: at circum manibus per mutua nexis
Stant Charites, vibratque puer sua tela Cupido,
Et rimosa micans penetrat laquearia tecti
Atque Deam claro collustrat lumine Phoebus.
Iam non laetitia campus ludisque fremebat,
Nec vario choreas miscebant orbe puellæ:
Saepe tamen gemebundus amans veniebat ad

[aram
Evenus, viridemque dabat de flore corollam:

Ecce pius Veneris parvum subit ille sacellum,
Atque refert binas plumâ bicolore columbas;
Pallet, et ex imo suspiria pectore dicit.
Tum custos: Quis adest, et sacra silentia rum-

[pit?

Inquit. Mox iuvenis: — Salve, respondet,

[Amice —

— Salvus sis: quid me vis? — Has ego rite

[columbas

Ecce fero Veneri: precor, accipe parvula dona.

¹ Carmen Francisci Sofia Alessio Radicenensis in Certamine Poëtico Ruspantinio a. MCMXXXIV magna laude ornatum.

Exorare Deam sine me nunc supplice voce,
Nam vereor ne me mutata relinquat Elisa.
Infelix vivo: procul est, latet aedibus illa:
O utinam redeat tandem formosa puella! —
Dixerat Evenus, vinctis et cruribus ambas
Deposuit volucres. Tum custos haesitat, atque:
Quin tondere paras, — inquit, — de cespite
[flores,
Atque novâ Veneri contexere fronde coronam?
Omnes iam campi vernant et litora circum:
Carpe manu myrtos, quas Cypria diligit alma.
Haec fatus lucum monstrat, mollesque columbas
Accipit. Evenus nemoris viridaria lustrat;
Iam ver exsultat campis, caeloque renidet,
Et leviter sabulum tentat, croceosque lapillos
Unda maris, verruntque leves vada caerulea cym-
[bae.

Evenus se demittit, myrtosque tenellas

Pallentesque simul violas, roremque marinum

Et lauri frondes carpit, Venerisque capillum.

En procul errantem speciem per litora tandem

Prospicit, accedit propius, niveamque Puellam

Admiratur hians, dulcemque agnoscit amicam.

Constitit, et longi vestigia fronte doloris,

Subtilique novum deprendit corpore lumen.

Tum iuvenis: Salve, mea lux, — exclamat, —

[Elisa!

Quod te iam longo post tempore Numen ami-

[cum

Ad me deduxit? Quid habes, dilecta, quod intus

Sic serves? Caruque diu te tristis et aeger.

Quid tibi deliqui? — Virgo ve pallida: Salve,

Respondet, — curis, Evene, remorsa labore:

Namque gravi vitam morbo tentata reliquit

Iam mater, tumuloque iacet tenebrisque sepulta.

At carae lateri genetricis semper adhaesi.

Illa quidem moriens mihi iam dedit oscula

[summa,

Et monumenta simul, quae condita pectore servo:

Sola domi vivo lugens, et nocte silenti

Carmina sacra cano, veluti philomela sub um-

[bris;

Huc veni fruitura mari caeloque sereno,

Si tantum possim cordis lenire dolorem.
Conticuit Virgo. Properant per amoena loco-
rum
Ambo, iamque vetus Veneris tetigere sacellum,
Et simul in viridi sedere crepidine tandem.
— Huc supplex, — Evenus ait, — carissima,
[veni
Ad rem divinam: niveo signanda lapillo
Haec est lux, quae te mihi denique reddit ami-
cam!
Adsis: esse mihi Venus ipsa videris, Elisa:
Semper amore pio et cultu dignissima nostro
Es tu: te veneror. — Tunc: Absit! — Elisa
[reponit, —
Despice me, Veneremque simul: nam Maximus
[unus,
Optimus et Sapiens Deus eminet. Ille benignus
Sponte sua quondam Caelum Terramque creavit,
Disce Deum verum, pius offer turea dona. —
— Iste quis est Deus? — Est Christus Sapientia
[summa,
Scilicet Aeterno suboles aequaeva Parenti,
Immortalis Amor terrarum commovet orbem.
— Nonne quidem Venus est species et mater
[amorum?
Non formosa suo foveat omnia Numine Diva?
Scilicet alma Deum Venus est hominumque vo-
[luptas.
Aspice! vere novo spirant iam mollius aurae,
Incipiunt roseae fluitare per aera nubes,
Ac rident omnes diffuso lumine campi;
Adventante Dea, turgent in palmite gemmae,
Et circum suaves tellus diffundit odores:
Concipiunt ignes animalia quaeque ruuntque:
Iam glomerantur aves et nidos stramine texunt,
Ac fundunt blandos exili gutture cantus.
Nonne vides? Omnes Veneri famulantur amores,
Et Charites dulci circumdant omnia risu:
Nos Venus alma potest tranquilla pace iuvare.
— Non ita. Principio caelesti flamme fovi
Cuncta Deus. Fervet, rapidisque supervolat alis
Spiritus, et rebus, veluti studiosa columba,
Incubat, ac molem confusam perflat amore
Immenso: tellus divino semine tandem
Exoritur, placidoque micant vaga sidera caelo.
Vanos ipsa Deos odi, Veneremque nefandam,
Succiduoque genu veneror nunc Numina Christi.
Christus Rex est, et caelum terramque gubernat.
— Quid? Tu gente Satum, mea vita, fateris
[Hebreas,
Olim qui Cruce defixus nudusque peperit?

Quid decoris fuit huic regi, qui gessit acutis
Sentibus horrentem demissâ fronte coronam?
O Venus alma, tuas iuvenes roseaeque puellae
Aras iam linquunt, et sordet putre sacellum,
Nec laetis resonant viridaria sacra choreis.
At tu, Diva potens, molli simul omnia risu
Laetificas, et blanda foves mortalia corda.
Huc nos saepe quidem, mea lux, convenimus
[olim,
Et Veneri dedimus vario de flore corollas:
Tum mulcere Deam, quae nobis afflat amorem,
Carminibus iuvit laetis et turis honore:
Quae mala saga tuos illexit carmine sensus?
— Me Deus afflavit, nunquam mala saga fe-
[fellit.
Christus, crede mihi, Fons est, Evene, salutis:
Ille quidem nobis tribuit caelestia dona.
Iam nos condiderat sanos, vitamque veneno
Mox vetus infecit serpens, pestemque malorum
Intulit. At Christus caelo delapsus ab alto
Induit humanos artus, subiitque dolores
Insons, et generis nostri scelus omne piavit,
Serpentemque simul dirum, mortemque subegit,
Atque viam Soter nobis patefecit ad astra.
Nonne quidem sapiens Deus est, qui diligit
[omnes,
Qui redimit, reseratque bonus pia limina caeli?
— Quid? Nonne est rerum mors ultima linea
[nobis?
— Exsulat hinc iam victa pio mors vulnere
[Christi;
Morte quidem potior fervens Amor imperat, atque
Aetherios spirat sensus, ac tollit ad astra,
Et simul in patriam nos quandocumque reducit.
— Cur haec ore diu pressisti, dulcis Elisa?
Novistine novam legem, Numenque benignum?
— Iam praecepta Dei dederat venerabilis olim
Antistes matri, quae me caelestia deinde
Relligionis amans docuit, ritusque sacrorum.
Tum sapui tandem, ludosque perosa profanos
Sola domi latui procul a rumoribus urbis,
Et mecum Christi mysteria volvere corde
Ipsa silens coepi: recubans moritura cubili
Me tandem monuit supremo tempore Mater,
Et recto semper procedere tramite iussit,
Divinamque Dei legem caelumque tueri.
Nunc tenet illa locum, quo non felicior alter:
Illic aeternum spero me vivere posse,
Amplexique simul tandem post fata parentem:
At quandoque mihi video spectare, fovere
Ora simul Matri: leviter circumvolat umbra,

Ac me demulcat: velut aura susurrat ad aures,
Et materna monet vox: non est mortua mater.
— Novistine viam tandem, carissima, caeli?
Aeternum simul ipse velim nunc vivere tecum,
Deliciisque frui caeli. — Tu Numina falsa
Sperne, precor: Venerem lascivam despice Di-
[vam:
Nil, mihi crede, iuvat vanis dare tura sinistra
Umbris, funde preces, et Christi Numen adora,
Aeternumque simul vives, potieris et ipse
Deliciis caeli: sic nos veniemus in unam
Sedem, perque polum nitidum simul ire iuvabit.
— Discere sacra velim mysteria. — Quaere
[fidelem
Christiadum, qui te doceat praecepta, magi-
[strum,
Sanctior ut fias: divino fonte lavabis
Rite caput: precor ut Divus te Spiritus afflet:
« Ille quidem nobis castos nunc spirat amores,
Rebus in adversis affert solatia semper,
Dum fracti languent animi, curisque laborant.
Spirat ab aethereis divinus Spiritus oris,
Atque movet leni pueris tum flamme risum,
Dat placidos sensus, mollit pietate superbos,
Turbine perflat amans tumidos ac temperat iras,
Propositique virum dexter regit usque tenacem:
Virginibus Sanctus laetos Amor afflat honores,
Ac decorat vultus casto roseoque colore». —
Haec mihi iam cecinit venerandus mysta, ma-
[nusque
Imposuit capiti, quod sparsit flumine vivo.
Spiritus alme veni: te denique rite vocamus:
Incute vim nobis, caelestia munera funde,
Tristia corda fove, miseros solare gementes,
Afflatuque pio tu mentes usque supremam
Ad metam rege: tu lumen morientibus affer.
Non decus est hominum Cypri, neque blanda
[voluptas,
Principium Deus est et Fons, Evene, decoris,
Puraque lux, et nostra salus et Amoris origo:
In Christo bene semper ama, placidamque quie-
[tem
Invenies, et ad alta simul nos ibimus astra.
— Admiranda quidem mysteria, dulcis Elisa,
Tu pandis mihi: iam praesentia Numina Christi
Sensi, iamque novam blandâ virtute refectus
Accipio vitam: mihi Spiritus afflet amorem.
Conticuere: dies cunctans super alta tremebat
Culmina villarum, mulcebant arva susurro
Auræ, perque salum volitabant undique mergi.
Splendet Elisa sedens roseo suffusa vapore

Occidui solis: magnum decus emitet ore:
Spiritus e niveo perlucet corpore purus,
Per tenuem veluti nebulam vepallida luna:
Contemplatur amans Evenus castus Elisam.
Iamque novam speciem sociae deprendit ocellis
Caeruleis, qui tum velut astra serena, micabat:
Nil nisi divinum: Christus spes una refugit,
Admiranda patent animis spectacula caeli:
Evenus mirans: — Nostro Deus adsit amori,
Nescio quae misero solatia blanda dedisti!
Nunc in amore meo sit Princeps Christus, Elisa,
Qui te restituit mihi puram denique, gaude:
Nunc miscere iuvat vitas: nos usque canemus,
Mascula tura Deo dabimus, viridesque corollas:
Nos vitâ functi sedem veniemus in unam;
Dimidium, dilecta, meae tu tempus in omne
Sis animae, pergantque simul pia corda micare
Aeternaque simul post mortem luce fruamur. —
Dixerat Evenus: simul amplexatur Elisam
Et pallet, roseoque tremens os applicat ori:
Sunt alacres animi peregre sine corpore, iamque
Curarum simul oblii caelestia tentant,
Ac, velut in somnis, elata mente vagantur:
Ecce vident animo species per inane micantes
Aureolas tandem, divoque fruuntur amore.
At iam terra tremit, laquearia sacra fatisunt,
Ecce repentinus fragor ambos excitat: eheu!
Defecere tristes, lapsaeque dedere ruinam:
Ecce iacet Veneris Pario de marmore signum
Infractum: custos currit vepallidus, atque
Illacrimat: stupet Evenus, spectatque ruinas,
Ac miratur hians Veneris Charitumque iacentes
Relliquias. At tum: — Quid adhuc, — exclamat
[Elisa, —
Haeres in vanæ defixus imagine formæ?
Quin, Evene, paras potius tu supplice voce
Exorare Deum Christum? iam despice falsa
Numina, nunc propera, terris nox incubat atra. —
Haec effata, silens Virgo per opaca locorum
Carpit iter, sociusque probus comitatur eum
Dum simul ore gemunt timidae sub nocte co-
[lumbæ.

Ubi amicitia permanet, nihil facile creditur,
nihil facile recipitur, quod dissidium possit ope-
rari. Si vero inimicitiae semel occupaverint animos,
omnia quae fiunt, quae dicuntur, ita accipiuntur
et intelleguntur, ut ad maiores et longiores profi-
ciant inimicitias,

SENECA,

DE LATINI SERMONIS ELEGANTIA

De Periodo¹

V. — Ad fingendam periodum, adduntur logicae propositioni seu nudae sententiae causa, contrarium, conditio et aliae sententiae, quas suppeditabunt loci rhetorici; v. g.;

Mitto ad te librum promissum (= propositio logica) — *Quia tardiorum adventum prospicio* (= causa movens), librum quem prioribus epistolis promiseram exhibeo.

Caput meum multis periculis obieci (= propositio logica) — *Nisi a prima adolescentia nihil appetendum duxissem nisi gloriam* (= conditio), nunquam me in tot dimicationes obiecisse.

Locus erat plenus tumultu (= propositio logica) — *Qui locus quietis et tranquillitatis plenissimus fere videbatur* (= contrarium), in eo maxima moles molestiarum et turbulentissimae tempestates extiterunt.

VI. — Amplificatio periodi est percellentior eius expositio.

Primum sollerter circumspiciendum est quid in sententia sit amplificandum, num nominativus an verbum, an vero alia sententiae particulae.

Deinde amplificatio fit tribus praecipue modis:

1. per definitionem; v. g.:

Rhetorica est crebra scriptio et frequenti exercitatione perdiscenda — *Ars illa nobilissima, cuius est tradere praecepta bene ornataque dicendi* (= definitio), || est crebra scriptio... etc...

2. per enumerationem partium; v. g.:

Memorare novissima tua: in aeternum non peccabis — Si tecum attente reputa-

veris imminentem, singulis momentis, quolibet in loco et negotio, mortem; si te ad supremi iudicis horrendum tribunal obita morte statim rapiendum cogitaveris; si parata improbis in inferno supplicia, si constituta probis in caelesti regno praemia saepe ac diligenter aspexeris (= enumeratio partium), || in aeternum... etc.

3) per synonymiam et verborum idem poene significantium congeriem; v. g.:

Quae tanta dicendi facultas vestra in me beneficia explicare poterit? — Quae tanta ubertas ingenii, quae tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis (= synonymia) || vestra in me... etc....

VII. — Magna periodi lex est, ut eius membra nexibus quibusdam inter se quam aptissime vinciantur. Igitur scribenti in promptu sint particulae, quarum ope suspendi sensus periodorumque membra connecti solent et apodosis a protasi distinguuntur:

1. Aliae causam continent: *quum, quia, quoniam, itaque, idcirco, propterea...* etc.; v. g.:

Pythagoras, *quum* in geometria quidam novi invenisset, Musis bovem immolasse dicitur (Cic., *De Nat. deor.*, 3,36).

2. Aliae conditionem exprimunt: *si, nisi...* etc.; v. g.:

Si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur, || necesse est iste, qui amicum, socium, affinem fama ac fortunis spoliare conatus est, vanum se ac perfidiosum et impium esse fateatur. (Cic., *Pro Quint.*, 26).

¹ Saepe coniunctio propositionis secundariae coniunctioni propositionis primariae postponitur; v. g.: *Quare, quoniam* in istis urbibus cum ummo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas et in deorum numero collatas vides, in omnibus rebus... quid tantis... de te iudicis... debeas cogitabis (Cic., *Ad Quint.*, I, post med.).

¹ Cfr. fasc. sup.

DE FONTIBUS IURIS ITALICI
LINEAMENTA HISTORICAAETAS MEDIA¹

3. Aliae comparationem inducunt: *quemadmodum, ut, sicut, quantum, qualis, tam, sic, tantum...* etc...

4. Aliae distributioni inserviunt: *sive, aut, vel, neque, et, cum, tum...* etc...

5. Aliae rem adaugent: *non solum, adeo...* etc....

6. Aliae rerum oppositionem seu repugnantiam declarant: *etsi, quamvis, quam...* etc....

7. Aliae sunt relativae: *qui... is, huiusmodi...* etc....

VIII. — Curandum est, praeterea, ut periodi ipsae aliae cum aliis connectantur, ope particularum, imprimis: *neque vero, et vero, atque ego quidem, etenim, quae quum ita sint, itaque, nam quum, ac primo quidem, enim vero, quin etiam, igitur, ergo, quid quod, adde quod, accedit et illud, et aliae multae, quas usus frequens ac lectio docebunt*; v. g.:

Neque vero mihi quidquam praestabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum coetus, mentes allicere (Cic., *De Orat.*, 1, 8).

IX. — Demum, numero, euphoniam et harmoniam in ambitu periodi minime negligitis, ¹ maxime curandum est ut numerose cadat periodus. Quod ut fiat, clausulae a Tullio commendatae diligenter usurpentur (Cf. *Orator*, a cap. 20 ad fin.):

Qui locus quietis ac tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo turbulentissimae tempestates extiterunt (Cic., *De Orat.*, I, 1).

(*Ad proximum numerum*)

S. Leonardi in Helvetia.

I. Jss.

¹ Vide, apud rhetores, praecipuas huius in periodo numeri regulas. — Ad hunc numerum pertinet caesura quam dicunt periodorum. Caesura est, quum, post verbum quod in fine alicuius membris ponitur, quaedam adduntur vocabula, in

Edicta Langobardorum. — Langobardi, Germanorum ferissima gens, e vallibus Albis fluminis, et Weseris et superioris Rheni, circa medium saec. iv ad Orientes migrantes, Rhugiam (hodie Moraviam) occuparunt; saeculo autem vi, deletis Getebus, duce Alboino, in Italiam irruunt, ubi regnum conduut, sede Ticino; sed sub finem saec. viii a Carolo Magno concisi, ab Italies absorbentur. Nullis legibus, sed sua consuetudine (consuetudine loci) et usu fori sui (*Cawarfed*) ipsi vivebant; Italies tamen indulserunt romano vivere iure, ita tamen ut nonnisi a Codice Theodosiano leges paterentur, qui propterea tunc temporis in usu fuit ubique in Italia. Postea et Langobardi scriptas leges dare coeperunt, quae maxime omnium a barbaris latarum legum italicorum iuris intersunt. Itaque Rhotaris, eorum rex, vetustas consuetudines scriptis ex ordine digerendas iussit; exstitit ita lex, quam Ticini, anno DCXLIII, comprobante populo, promulgavit. Appellata haec lex vulgo est *Edictum Rhotaris regis*: constat 388 capitulis certo dispositis ordine, suntque de publicis privatisque delictis pacifice componendis; de iure hereditario; de donationibus mortis causa deque testamentis; de nuptiis atque de delictis domesticis; de manumissionibus, de proprietate deque contractibus; de procedendi rationibus;

quibus vox quasi requiescit; v. g.: *Etsi hebetior videtur ut tardior* (Cic., *Orat.*, 64). — Qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur et imprudentia.. (Cic., *Rosc. Amer.* 34-95). — Cf. LAURAND, *Les clausules de Cicéron*.

¹ Cfr. fasc. sup. mens. Septembri.

sequuntur capitula additicia. Edicto enim accedunt novem Grimoaldi capitula; deinde « item capitula quod addidit dñus. Liutprand rex »; postea « incipit leges, quas Ahistulf rex adiunxit », et in editione quam Fridericus Blhume curavit, etiam « Principum Beneventi leges et Pacta ».

Latum promulgatumque est Edictum « pro subiectorum nostrorum commodo », ut scilicet, proculdubio Langobardos Germanosque omnes qui una cum iis « divina providentia adducti » in Italiā descederant, teneret. Utrum et victos Italos teneret, nondum satis constat: tenuisse censemus in iure publico; in privato vero non paucae leges feruntur expresse pro alterutris (« Si quis Langobardus: si quis Romanus homo... »).

Edicti animus dicendus vere Germanicus; non tamen plane immunis a iure scandinavo, saxonico, romano et canonico; plerumque cavit de iure publico poenarum aut administrationis; sed quae commercia iuraque privatorum attingant non desunt. Germanica proculdubio sunt quae cavitur « de proprietate collectiva »; Scandinava, exempli gratia, est successio hereditatis, non legitimis quoque filiis patens; Saxona quod ei qui sine legitimis filiis maribus decesserit, filiae in universum succedant; latissimi cognationis gradus ad hereditatem admissi, communio bonorum inter fratres, aliaque de emptione. At Romana sunt complura: ut, exempli gratia, manumissio inter sacram altare, alia de venationibus, de praescriptionibus, de cognatione et affinitate computanda quatenus impedian matrimonia; de vetitis secundis nuptiis; de hereditate uncis aestimanda; de exhereditationibus. Adeo complura ab Ecclesia derivantur; v. g. quod donationes ad causas pias valeant (ex iure Liutprandi) etiamsi absque sollemnibus; testamenta inducta favore animae; quod ius canonicum in re matrimoniali vigeat uti civile;

quod paria utrumque viri ac mulieris iura sint. Nec desunt vestigia Visigothici iuris; quamobrem si stylum vere barbarum praetereamus, fatendum est Rhotaris edictum omnibus barbaricis legibus praestare, et « romanitate » quadam, et perspicuitate et certa quadam mitiore severitate; ut assentiri non omnino possimus Gravinae, eleganter, uti solet, scribenti, Romanum ius diu exsulasse, tandemque ab ipsa Ravenna excessisse, postquam ab Imperio Romano per Aistulphum, Langobardorum regem, fuit avulsa, circa annum DCCLII. Itaque Italiā maiestate simul et legibus exutam suis, iugum Imperii legumque subisse barbarorum, dominamque rerum humanarum sensim pristinae libertatis veterisque magnitudinis per longum ac vile servitium privatam, pro splendore atque humanitate iuris, ferinas immanesque Langobardorum leges accepisse. « Quas autem regiones ius atticum in Romanos mores traductum, et ex prisca omnium saeculorum sapientia conflatum diu rexerat, postea usque ad Lotharii (Saxonis) tempora occuparunt Visigothicae, Langobardicae, Francicae ac Burgundiorum pudendae leges, sive potius barbarici ingenii libidines, quae continentur in Codice inscripto « Corpus legum antiquarum », appellatum vero a Rhotari rege, qui primus eas collegerat, « Edictum »; ex quo ius langobardicae dominationis tempore reddebat, quum ex Romano iure nil aliud superfuerit, quam quod moribus adhaeserat Italorum, quodque ipsum civile commercium usitataque contrahendi ratio retinuerat. Nam haec usitatoria erant quam leges langobardicae, in iis praesertim quae ius attingunt privatum, nec Langobardi adeo multi ut Italicos mores ususque possent opprimere atque delere; neque eorum imperium adeo diu viguit in Italia, sed tantummodo duo ferme saecula; neque tandem omnia improbanda pudendave erant in iure langobardo,

Nil igitur mirum quod edictum vi-
guerit in universa paene Italia, etiam extra
Langobardicam ditionem, etiam postquam
Langobardicum regnum dilapsum a Fran-
chis quassatumque corruit, ad XIII usque
saeculum, saltem pro Langobardis, inse-
ruitque in ius romanum Germanica non
rara nec dubia elementa, praebuitque pri-
mam veluti texturam iuri ipsi feudal.

SYLVIA ROMANI.

SAPIENTUM PERVESTIGATIONES

A RADIOPHONICA VATICANA STATIONE LATINE VULGATAE

NOTITIAE.

DE VALORIBUS - LIMITIBUS NUMERI REYNOLDS.

Dr. M. Panetti. revocatis formularum quantitatibus fluidorum in saltu pressionis trans foramen quo diametrum reducitur, loquitur de valoribus - limitibus numeri Reynolds, et exponit possibles presumptions circa influxum asperitatis parietum et rationem qua definiri possit ipsa asperitas.

Disceptat insuper de inquisitionibus in Venturimetros et in mutationes quae, ex pulsationibus velocitatis in ductibus, foramen habentibus, inducuntur in indicatione instrumenti.

Enunciat denique quid oporteat inquirere, refertque experientias quas tres italicae officinae acturae sunt.

DE AMPHITEATRO MURENICO RUTOR.

Dr. E. Sacco, amphitheatrum muren-
icum Rutor in valle aostana supra *La Thuile* nuper descripsit.

Maximum momentum huius recens detecti amphitheatri est in congruenti ra-

tione sua et in multiplicitus arcibus mu-
renicis, ex quibus bene ostenditur eius
regressus frontalis iuxta modum et tempus.

Adsunt etiam laminæ photographicae,
in quibus, maxima cura, visive describitur
transformationum evolutio.

Quapropter quum amphitheatrum plu-
ries a doctis viris et ex photographicis
laminibus inlustratum et descriptum sit,
bene nunc cognoscuntur quae ad evolu-
tionem transformationum spectant.

Historia vero eluvionum, quae vallem
ipsam superfuderunt, optime nobis pate-
fecit successionem variarum oscillationum
a saeculo XI.

Auctor ipse, tacheometro usus, oppor-
tune collegit prominentiam amphitheatri
ut hodie se praebet, et haec omnia accurate
descripsit.

DE PLIOCENE MARINO IN VALLE PADANA.

Perspecto solo atque fossilibus inventis
in puteolis nuper terebratis, F. Sacco re-
cognoscit Pliocenem marinum superiorem
(Astianum) adesse parum profundum sub
alluvione quaternaria Taurinensi, breve exponit Pliocenis marini extensionem sub
Quaternario Vallis Padanae.

DE PUTEO TEREBRATO OMNIUM PROFUN- DISSIMO.

In ditione comitali Upton, Texas occi-
dentalis, puteus petrolierus n. 103 a
societate *Gulf Producer Co.* fossus,
attigit nunc profundum metrorum 3510,
quam nullus adhuc puteus adeptus est.

DE DYSLOCATIONE VERTICUM TERRAE.

Prof. E. Cortese in animadversionibus
a se nuper editis disserit de dyslocatione
verticum terrae ac de eius consequentiis,
et inquirit praecipue in mensiones, quas
G. H. Darwin egit circa valorem massae
dyslocatae in ipsa orbis parte superficiali,
quae capax sit huius dyslocationis.

DE NOVIS DEPOSITIS SALIUM POTASSICORUM
INVENTIS.

Institutum chemicum Academiae scientiarum, simul cum societate, cuius est petrolii monopolium Ural-Emba, invenerunt abundantia deposita salium potassicorum (clorurorum et sulphatorum) in ditione Ural-Emba.

Illa regio est in U. R. S. S. sale fossili omnium ditissima: ex iis nonnulla in 12 km. longitudinem patent, dum profunditas est notabilis.

Salia potassica in permultis depositis simul cum sale fossili inveniuntur.

DE LADINICO SUPERIORI IN INSULA RHODI.

Proff. C. I. Migliorini et S. Venzo inspexerunt ladinicum superius Rhodi in insula.

Prof. C. I. Migliorini inquisivit in stratigraphiam et tectonica regionum insulae, in quibus ladinicum superius emergit, et illustravit naturalem resectionem quae invenitur apud Luca Vunò inter septentrionem et occidentem.

Prof. S. Venzo autem descripsit faunam fossilem, quae constat ex 27 speciebus, quarum plures iam notae sunt, praecipue in librimento S. Cassiani.

DE NOVO DEPOSITO AURIFERO INVENTO.

Doctor Sokichi Taka, in Universitate Kyushu professor, nuper reperit copiosum depositum uraniferum, quod censem eximere rempublicam posse Iaponum a radio importando; immo fortasse exportationem sinere.

E mineralis examine constat ita ipsum esse constitutum: 62% oxydi uranii, 15% acidi phosphorici, 6% calcis, 15% aquae; ergo est, ut videtur, autinites.

Depositum situm est in Praefectura de Yamaguchi.

AD S. STANISLAUM KOSTKAM

*Inter scelestām crimina temporum
o quam pudicis Kostka nitoribus
exsurgit, ultro nos lacessens
sidereas adamare sedes!*

*Efflata caelis aura favonii
Illum rubetis primula saeculi
eduxit insolentem chorisque
Caelicolum super astra iunxit.*

*Doctus fugacem spernere gloriam
fastumque mundi vanaque gaudia,
virtutis angustum tenellis
carpit iter generosus annis.*

*Amore raptus Numinis, auribus
si verba captat forte salacia,
attritus immani repente
deficit exanimus dolore.*

*Quam saepe vultus poplite Virginis
flexo decoros deperit aestuans!
quam saepe perfusis rubescunt
turgiduli lacrimis ocelli!*

*Illum supremos Mater anhelitus
Iesu trahentem visit ab aethere.
divunque consensit Puellum
languidis manibus fovere.*

*Hac luce doctus, quam bene profuit
tenebrisoso saeculo ad inclytas,
locis pererratis remotis,
Loiolidum remeare sedes.*

*O dulce visu, cum prope languida
ardore dio pectora cogitur
apponere algenti seorsim
fonticuli salientis undae!*

*Felix ephebus, cui pia siderum
Regina curis dulciter adfuit,
impura cui numquam ligustrum
virginum temeravit aura.*

*O tu iuventae praesidium et decus,
nostrum integellum protege flosculum,
per astra sic tecum licebit
parthenios iterare cantus.*

Romae, in festo S. Stanislai Kostkæ, d. XIII m. Novembr. MCMLXXV.

V. GENOVESI, S. I.

COLLOQUIA LATINA¹

Cantus musicus

SABINUS, CRESCENTIUS.

SABINUS. – Auditione accepi, te in ludum itare musicum, Crescenti.

CRESCENTIUS. – Mene? audisti vera.

SAB. – Quoties per hebdomadem?

CRESC. – In dies singulos.

SAB. – Qua hora?

CRESC. – Duodecima.

SAB. – Utrone pater voluit, an tu ab eo precibus id extorsisti?

CRESC. – Exoravi patrem; nec muto factum.

SAB. – Cur? quaeso.

CRESC. – Quae hunc intemperiae tenent? Haben' tu aures, an auriculas tantum?

SAB. – Enimvero habeo aures, nisi eas hoc temporis articulo perdiderim.

CRESC. – Quid ergo interrogas, cur discam canere?

SAB. – Non absurde id quaero.

CRESC. – At ego dico absurdissime. Quid enim musica dulcius? Quid illa sonorum temperatione auribus gratius aut iucundius?

SAB. – Scire fidibus et canere cithara, testudine, barbito, multo esse suavius quo vis pignore contendam; at de vocibus, libentius audierim Sirenas, aut luscinio lam, aut cygnus in morte canentem:

*Dulcia delecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.*

CRESC. – Ista reprehensio inscitiam tuam coarguit; nam si musicam scires, nunquam facultatem nobilissimam in vituperationem adduceres.

SAB. – Non diffitebor me artem hominum feriotorum, languentium, et nihil

agentium ignorare. Aures permulcat illa quidem; in animo voluptatis nihil relinquit ut litterae.

CRESC. – Necesse non est, si litterae sunt bonum, musicam esse malum: nec si illae plus possunt, ideo hanc nihil prodesset.

SAB. – Acumen dialecticorum. Patet tam in musica nimium deditos, esse idiotas fere, tria verba latine loqui nescire.

CRESC. – Haud me dedam immoderate, non dico amplius.

SAB. – Nolim ego tempus disperdere in repetendis, et usque ad vomitum pene audientium recantandis per dies integrum hisce syllabis: *ut, re, mi, fa, sol, la*. Praeterea in ligaturis, fugis, cantibus naturalibus, consonantiis perfectis, imperfectis, resolutionibus, diapente, diatesseron, et simillibus tricis.

CRESC. – Mihi relinque istas tricas, et perpende in quos hoc maledicti conferas.

SAB. – In neminem.

CRESC. – In multis praestantissima dignitate, et in excuso aetatem agentes viros, qui animos pondere curarum lassos, cantiunculis remittunt ac relevant. Sanctarum litterarum summa est auctoritas, qua commendatur musica.

SAB. – Novi tamen clarissimos gravissimosque viros, qui ne ponantur in suspicione levitatis, canere quum sciant cantu consulto abstinent.

CRESC. – Fasesse hinc, Mome; tempus est in ludum eundi. Vale.

SAB. – Ito, ito et bonas horas male perde. Canta ab usque mane ad vesperam, canta in somnis quoque.

CRESC. – Et tu, quoad lubet, in caelum iaculare.

¹ Ex IACOBI PONTANI opere, cui titulus: *Pro gymnas mata latinitatis*. — Passim retractavit, ho diernisque moribus aptavit I. F.

*Usibus edocto si quidquam credis amico,
Vive tibi et longa nomina magna fuge.
Vive tibi, quantumque potes, praelustria vita,
Saevum praelustri fulmen ab arce venit.*
OVIDIUS.

ANNALES

Italiam inter atque Aethiopiam discimen.

Quae in orientali Africa inter Italianam atque Aethiopiam fiunt, ea et ad universi orbis negotia hodie referri non immerito dixeris; Nationum enim Societas, suadente praesertim Anglia, constitutis pluribus coetibus, qui variis propositis rationibus rem considerarent, neglectisque oblatis ab Italia explanationibus, eo properanter devenit, ut sanctiones in Italianam renuntiaret. Obstant firmiter Austriae Hungariaeque legati, suam amicitiam gratumque animum erga Italianam excultam hominum vitam tutantem, repetentes; Laval, Gallorum legatus, dum obsequium confirmat in Societatis statuta, contendit iterum ut bona partium voluntate compositio aliqua instituatur; eique aliae nationes accedere videntur; Eden vero, Anglorum minister, rigidas declarationes suas renovat, eas communi sociorum officio fulcens cuivis adversandi bello; Italorum denique legatus gentem suam, quum iam quolibet Societatis Nationum auxilio destituatur, ad incolumentem suam in Orientali Africa tuendam necessitate impulsam profitetur viribus suis eidem providendi. Ita ad sanctiones in Italianam confirandas deuentum est, abstinentibus tamen a suffragio Austria, Hungaria et Illyrico; ita sublatum interdictum ne arma in Aethiopiam exportarentur; ita vetita Italiae fides et pecuniarum quaevi ratio, merciumque permutatio; idque a proxima die xviii mensis Novembris.

Ita etiam Italia bipartito agmine, hinc ab Erithraea, inde a Somalia, per Aethiopiam iter pergit, locaque, quorum pleraque iam sua fuere, Adigrat, Entiscio, Adua, iterum in potestatem suam redigit; Axum quoque, sanctam Aethiopum urbem, occupat; eaque omnia fere sine sanguinis

effusione — (incolae enim Italico regimini sponte se dedunt cum principibus suis, inter quos Ailé Selassié Gugsa, Aethiopum Imperatoris gener, ex oppido Makallè, qui que Tigrai regionis praefectus ab Italorum rege constituitur) — et servorum ignominiam dirimens, quorum sexdecim millia in libertatem vindicati iam sunt.

Regia auctoritas in Graecia restituta.

In Graecia summorum copiarum praefectorum detrectatio, administratorum collegium, cui Tsaldaris praerat, coegit ut a munere sese abdicaret; publicus autem coetus legibus ferendis popularis regimini finem sanxit, regiam auctoritatem restituit, Condylisque, militiae magistrum, elegit ut vicaria regis potestate summa interim rerum gubernaret: populi scitum quae facta sunt erit proxime necne comprobaturum.

POPULICOLA.

VARIA

Quot modis populus Romanus urbes occupare consueisset.¹

Nonnunquam oppugnationem in obsidionem convertebant, ut apud Veios, Carthaginem et Hierosolymam accidisse novimus; vi coniuncta cum fraude occuparunt Romani Paleopolim, quam ex principibus civitatis aliqui, initio cum iis consilio, tradiderunt. Etsi autem saepe cum a populo Romano, tum aliis gentibus attentatus sit hic modus occupandarum urbium, raro tamen successit. Nam clan-

¹ EX NICOLAI MACHIAVELLI opere « De republika disputationes ex prima decade T. Livii » latine reddidit H. BINDI. — Cf. fasc. sup.

destina consilia ex levi causa impediuntur; quod si etiam secreto omnia conservantur, multae tamen difficultates incident, propter quas ea minus prospere succidunt: aut enim tardius citiusve convenient quam inductum fuerit, aut alias error aliquis aut strepitus quidam ex improviso ortus, consilium prodere solet; veluti Gallis accidit ex anserum strepitu, quum ad occupandum Capitolium accincti essent. Hisce accedit quod quum per noctis tenebras tractari soleant huiusmodi consilia, multum terroris incutunt iis qui illa tractant, ex quocumque impedimento perturbata, praesertim quod et situs locorum et hominum ignari esse soleant milites, qui ad huiusmodi facinora patranda addicuntur; et ob id ex quovis motu, aut accidente perturbati, in fugam convertuntur. In huiusmodi fraudolentis consiliis tractandis plurimum poterat Aratus Sicyonius; sed idem ipse in aperto conflictu pusillanimis fuisse dicitur, ut naturali quadam vi ad illa potius quam ad haec tractanda natus esse videretur. Saepe igitur tractantur haec furtiva consilia, sed eadem raro bene succedunt.

Per ditionem occupantur urbes, partim quum illae sponte se dedunt, partim quum ob aliud maius periculum se dedere coguntur. Capua enim populo Romano se dedit, metu ne in Samnitium potestatem veniret. Sed Massilienses, Rhodii et aliae quaedam civitates sponte sua se dererunt, permoti sola spe quam conceperant fore ut legibus Romanis felicius vivent, et meliorem formam reipublicae instituerent. Multae vero civitates se in alicuius aut populi aut principis potestatem dedere coguntur ob id quod ipsae semetipsas defendere nequeant, praesertim quum vel longis obsidionibus fatigatae, aut alias excursionibus, praedis ac populatoribus vexatae fuerint; qua ratione populus Romanus plurimas urbes occupavit, praesertim a principio Urbis, quod

quadrigentis quinquaginta fere annis, hoc modo cum vicinis bellum gesserit. Etsi enim ceteris quoque modis omnibus occupandarum urbium usus sit, tamen quia in ceteris plus laboris temporis sumptuumque requirebatur, hoc quam illis uti maluerunt. Accidebat enim quandoque, ut ex praelio uno die feliciter commisso, regnum occuparent, quum in obsidione unius pertinacis urbis, aliquot anni quandoque cum dubio eventu consumerentur: in expugnanda ea per vim, periculum ingens deprehenderetur, in occupanda ea per prodicionem nil certe succederet.

Talpa et Mus

Caecum quidem esse animal talpam videtur minime incertum esse, sed habet tamen quiddam oculorum simile, vel etiam oculos fortasse, quibus tenuissima membrana praetenditur. Huius generis unum gloriantem de oculorum pulchritudine coram Mure accepimus; cui Mus respondisse fertur: — « O pulchros oculos, qui nihil aspiciant! ».

Reprehendit fabula arrogantiam et inanes ostentationes.

Pro iudicibus mensarum elegantibus.

ESCARUM ORDO:

Ius tritis spinachiis ovique luteo densatum.

Moretula ex palinuro vulgari.

Artocreas oryzinum fungis fartum.

Meleagrides assae cum acetariis.

Millefolium Italicum.

Locosa.

Pater Tuccium monet quo matrius lecto mane surgat, narratque notam fabulam illius viri, qui primo mane crumenam nummorum plenam invenit.